

УДК 811.161.2(092)"18/19"ГРІНЧЕНКО

Онуфрієнко Г. С.¹, Дзецина К. О.²

¹ д-р філос. у філол. науках, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-313 НУ «Запорізька політехніка»

"ВАРТОВИЙ" УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА: НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ МОВОВИЗНАВЧИХ ПРАЦЬ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

На розвиток і тенденції української культури та мови як її першоелемента потужно вплинули багато талановитих письменників, науковців, громадських діячів. Один із них – Великий Просвітитель в історії України, видатний мовознавець та лексикограф, знаний перекладач та етнограф, талановитий поет і прозаїк, відомий літературознавець і громадський діяч, популяризатор науки і педагог Грінченко Борис Дмитрович. У своїй багатогранній творчій діяльності письменник активно використовував цілу низку псевдонімів, найвідоміші з яких – Василь Чайченко, Борис Вільховий (через місце народження – хутір Вільховий Яр), Іван Перекотиполе (перші сім віршів Бориса Грінченка під редакцією Івана Франка), Л. Яворенко, П. Вартовий, Гречаник. Утім з-поміж названих найбільш точним, вдалим, упізнаваним за метафоричністю літературознавці вважають псевдонім П. Вартовий – той, хто на сторожі рідного слова, рідної історії, національної культури, української мови як обов'язкового складника національної ідентичності.

Поява унікальної постаті Б. Д. Грінченка в лексикографічному, поетичному та громадському просторі України є закономірною, знаковою, незабутньою. Його багатогранну діяльність досліджували такі українські культурологи й мовознавці, як Любов Гаєвська, Надія Кобижча, Богдан Пастух, Олександр Рудяченко, Петро Скрипник та ін. З нагоди 160 - річчя від дня народження Бориса Грінченка, яке масштабно і на державному рівні українське суспільство відзначило 9

грудня 2023 р., дослідники його багатогранної творчості організували чимало презентацій, експозицій в музеях, бібліотеках, наукових й освітніх установах, виступили з науковими доповідями, тематичними лекціями. У Запорізькій політехніці на базі ГФ теж підготували презентацію в рамках міжфакультетського круглого столу "Українська мова в національному вимірі та у світовому просторі в XXI столітті" (27.10.2023). Мета цієї розвідки – обґрунтувати наукову актуальність лінгвістичних праць Б. Д. Грінченка для сучасного українського мовознавства, що дозволить сформувати здобувачам вищої бакалаврської філологічної освіти цілісне уявлення про вагомий внесок Б. Грінченка у формування української нації і становлення держави.

Вершиною лексикографічної діяльності Б. Грінченка є чотири томний «Словарь української мови» (СУМ), який відзначено академічною премією. Розроблення концепції цього унікального перекладного словника з тлумаченнями слів та укладання його тривало майже пів століття – цілих 46 років (1861 – 1907) – і мало великий вплив на усталення української літературної мови й літературного правопису. Словник налічує близько 68000 слів, а його правописною системою було узагальнено все найкраще, що було набуто в цій царині за багато століть. Четвертий том містить окремий пізнавальний для користувачів словника додаток «Хрещені імена людей». Згідно з офіційним визнанням академічною мовознавчою спільнотою СУМ є найповнішим та лексикографічно найдосконалішим українським словником до початку XX століття. Саме на ньому ґрунтувалися перші прийняті в 1921 році «Найголовніші правила українського правопису», що були ухвалені Українською академією наук, заснованою 1918 року указом гетьмана Павла Скоропадського. Ці нормативні вимоги української орфографії, які були обов'язковими для всіх видань, для всіх закладів, установ, відіграли велику роль у піднесенні освіти на українськомовній основі, а відтак посприяли формуванню національної свідомості українців.

Як словник саме живої мови СУМ не втрачає і нині своєї наукової цінності, бо поряд із загальноновживаними словами містить й діалектизми, а українські реєстрові слова пояснено здебільшого описово, тобто засобами мікротексту, або ж проілюстровано реченнями. При назвах рослин і тварин, як правило, наведено для зручності використання в професійній комунікації їхні латинські наукові відповідники. Широко представлено колоритність української фразеології, нерідко з поясненням походження. Зокрема, у сучасному лексиконі цілком доречними за відповідних контекстів спілкування

можуть стати такі прислів'я: «Слово – вітер, а письмо – ґрунт», «З брехні не мруть, та вже віри більше не ймуть». Вельми пізнавальною та корисною постає і передмова до словника, де автор у стислому форматі, втім переконливо подає аналіз історії української лексикографії. Українська частина словника надрукована новим, спеціально для цього розробленим Б. Грінченком правописом, т. з. Грінченківкою, що акумулювала все найкраще з попередньої української правописної практики і яку покладено в основу сучасного українського правопису. Оскільки СУМ містить багато слів, що нині не використовуються в літературній мові, то він є і буде надалі важливим джерелом для дослідження лексичної еволюції української мови та її діалектів.

Як досвідчений педагог, креативний лінгводидакт Б. Грінченко самостійно підготував рукописний рідномовний буквар «Українська граматка до науки читання й писання» (1888) та читанку «Рідне слово. Перша після Граматки книга до читання» (1889). Одне з найкращих видань українського фольклору та етнографії того історичного періоду – упорядковані Б. Грінченком у трьох книгах «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях», збірка «Изъ усть народа. Малорусские рассказы, сказки и пр.» та видатна патріотична праця про джерела українського фольклору.

Отже, Борис Грінченко своєю багатогранною творчістю, представленою фундаментальними працями з лексикографії, етнографії, лінгводидактики та художніми творами, в т. ч. для дітей, активно вплинув на розвиток української національної мови, літератури, культури. Його наукові ідеї, перекладні словники, патріотичні настанови, художні твори не втрачають своєї актуальності, а «...його велика праця, його велика любов до народу не загинуть ніколи...» [1]. Такою постає квінтесенція унікальної у своїй геніальності та значущості наукової і творчої спадщини Бориса Грінченка, життя та творчість якого – вражаючий приклад лицарської відданості українській культурі та національній ідеї для наступних поколінь, адже невтомна інтелектуальна праця для нього – не просто досконале виконання обов'язку, це вищий сенс існування «вартового» щирого й потужного українського слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайло	Коцюбинський.	Твори	в	шести
томах / М. Коцюбинський. – Київ :		Вид-во	АН	УРСР,
1961. – Т. 5. – 434 с.				